

Péter Zilahy - De laatste raamgiraf (fragmenten)

De raamgiraf was een plaatjesboek waaruit we leerden lezen toen we nog niet konden lezen. Ik kon al lezen, en toch moest ik het leren, want waarvoor ging je anders naar school. *De raamgiraf* presenteerde ons de wereld op begrijpelijke wijze op alfabetische volgorde. Alles had een plaats en een betekenis, een symbolische en een alledaagse; we konden eruit leren dat de zon in het oosten opkwam, dat ons hart zich aan de linkerkant bevond, dat de Oktoberrevolutie in november was, en dat het licht door het raam binnenstroomde, ook al was het dicht. *De raamgiraf* stond vol zeven koppige draken, feeën, duivels en prinsesjes, en er stond bij dat ze niet bestonden. Ik herinner me vier verschillende soorten draken die niet bestonden, en drie prinsesjes. Lettergreep voor lettergreep leerde *De raamgiraf* ons tussen de regels te lezen. Hij was vanzelfsprekend, niemand kwam op het idee vragen over hem te stellen. De raamgiraf is de raamgiraf. De raam giraf is mijn jeugd, de kleedkamer, de gymles, het continu groeien, een tijd vóór een betere tijd, de zachte dictatuur, mijn huiswerk, mijn onschuld, mijn generatie. *De raamgiraf* is een boek waarin ook ik voorkom. Twintig jaar later vroeg iemand het me, toen kwam ik er pas achter dat *ablak* en *zsráf*, 'raam' en 'giraf', het eerste en het laatste woord waren, de alfa en de omega. Ja. Het raam is het begin, door het raam komt het licht, de giraf is de eindige oneindigheid, het surrealisme, vlamme giraffen, eeuwig zullen we leven! Een encyclopedie waarin staat wat anders wordt weg gelaten.

Er is ook een raamgiraf in Parijs, ik heb het op een ansichtkaart gezien, die heet Eiffeltoren. De kaart was gestuurd door Zsófi Brünner, die met haar ouders illegaal naar Frankrijk was gegaan. De Eiffeltoren heeft een lange nek, vier poten en een heleboel ramen: raam en giraf tegelijk. Ook de naam klinkt goed, een aanmoediging en belofte tegelijk, voorbij het calimero-complex van zij-zijn-groot-en-ik-ben-klein-en-dat-is-niet-eerlijk, de belofte van een plotselinge sprong, een definitief loskomen uit het onderaanzicht dat door de snellift in het midden tot een technische kwestie wordt gereduceerd. Zsófi Brünner zag er zelf ook een beetje uit als een giraf, maar zij had geen ramen en geen snellift. De snellift zat in mijn keel, toen zij op haar spillebenen naar mijn bank tippelde en me haar geurgum liet ruiken. Ik lag de hele nacht als in een roes te spellen, de letters renden me tegemoet als kattenogen op de weg. De volgende dag was Zsófi verdwenen. De meester deelde mee dat zij plotseling op reis was gegaan. Hij had kunnen zeggen: zij is geheel onverwacht van ons heengegaan, als een secretaris-generaal van de Partij. De geurgum liet onuitwisbare sporen na in mijn ziel. We hoorden pas later dat ze niet op vakantie waren, toen ze in plaats van zichzelf de Eiffeltoren stuurde, die leek op de raamgiraf maar ten minste iets betekende voor wie tussen de regels kon lezen. Het is een goed woord, zoiets als 'maggi'.

Ik was nog maagd, maar daar stoorde ik me niet aan. Ik had er geen idee van. De wereld was zwart-wit, te zien op de tv. De verlenging van de voetbalfinale Nederland-Argentinië, en de koppeling van Sojoez-Apollo en Baader-Meinhof, de dood van Elvis, de koning (dat begreep ik niet, maar mijn vader was behoorlijk overstuurd), de gasuitbraak bij Zsana, de vulkanische wolk van Mount St. Helen, de Hongaarse ruimtevlucht en de wereldkampioenschap Rubik's cube. Sport was spannend in zwart-wit, bij bokswedstrijden moest je letten op het aantal strepen op de sokken van de boxers. Zelfs van mijn eerste afspraakje weet ik nog hoeveel strepen het meisje op haar sokken had, de kleur van haar ogen weet ik niet meer zeker, ik zie haar nog steeds in zwart-wit voor me. Na de eerste zoen kochten mijn ouders een kleurentelevisie, en toen bleken de Nederlanders oranje te zijn, de Italianen blauw, er bleken zelfs groene en rode duivels te zijn, alleen de Duitsers bleven zwart-wit, waarschijnlijk als straf, ook hun land was in tweeën gedeeld, ik benijdde hen niet.

Badtijd was tijdens het journaal. Mijn moeder kwam af en toe kijken of ik er nog was. Mijn

vader zat in de woonkamer televisie te kijken. Om ons te kunnen behoeden voor de leugens moesten ze de details kennen. In de badkamer kon je alleen het gesteun van mijn moeder horen, ik maakte zo'n wanorde in bad, het hele huis liep onder. Ik dook onder water. Daar sprak een stem me toe die me vertelde wat er op die dag in de wereld was gebeurd: een aardverschuiving had honderdvijftig mensen bedolven in Bangladesh, ergens in West-Afrika was een revolutie uitgebroken, er was een kleuterschool en een olympisch zwembad geopend en MTK had met 2:1 gewonnen van Ferencváros. Ik wist niet wie me die boodschappen stuurde en waarom, maar het was duidelijk dat die iemand plannen met mij had, want hij vertelde me ook wat voor weer het zou zijn. De volgende dag kon ik al meer stemmen onderscheiden in het bad, wat erop wees dat ik met een organisatie van doen had. De manier van communicatie leek me voor de hand liggend, ik kon hun niets doorgeven, want ik kon onder water niet praten, en zij konden alleen in bad buiten mijn ouders en opvoeders om met mij in contact komen. Ik kon moeilijk bevatten waarom het voor de organisatie belangrijk was dat ik gedetailleerde informatie had over de laatste militaire oefening in Polen, of dat ik wist welke dorpen in West-Hongarije tot stad waren verheven, maar ik wist dat ik een teken zou krijgen, als ik maar alert bleef. Onder water kreeg mijn bestaan een diepere zin. Toen mijn moeder mij op een zondagavond bij het harenwassen nietsvermoedend onder water duwde, fluisterde een prettige vrouwenstem mij in het oor dat de oogst door hagel was vernietigd. Ik begreep wat er van me werd verwacht, en het stond me eerlijk gezegd niet tegen: wanorde maken. Al eerder vocht ik 's avonds in bed tegen onderzeeërs en gevechtsvliegtuigen, soms werd ik gevloerd, en het was slechts aan mijn onwankelbare standvastigheid te danken dat ik uiteindelijk de overwinning behaalde. Vanaf die dag saboteerde ik met de ijver van een bezige bij de ontwikkeling van onze volksdemocratie. Mijn pad werd gemarkeerd door stroomuitval, gasexplosies en aardbevingen. Op grond van de informatie die ik in bad kreeg, selecteerde ik de militaire objecten. Als een fabriek of een energiecentrale werd geopend, was ik ter plaatse en deed wat ik doen moest. De COMECON stond met de handen in het haar achter het IJzeren Gordijn en had geen flauwe notie van het feit dat de saboteur zich binnenshuis bevond.

De pionier ben ik. Ik ben dapper en stoutmoedig. Waar zou ik bang voor moeten zijn? Mijn vijftig kilo is de vleesgeworden utopie. Ik ontwikkel voortdurend mijn kennis, welgemoed en vrijwillig, evenals de vriendschap van de volkeren. De pionier ben ik. Ik help waar ik kan. Jou, jou, en ook jou. Je bent niet voor niets in moeilijkheden. In ben onversaagd, evenals het vertrouwen in mij, en ook in jullie. Eén ruk aan mijn das en de reactie slaat panisch op de vlucht.

In tegenstelling tot de normatieve Tien Geboden weerspiegelden de twaalf punten van de pioniers een descriptieve benadering. Zij presenteerden ons een kant-en-klaar beeld van de toekomst. De pionier is een volmaakt wezen, hij doet dat en dat, hij zegt bij voorbeeld altijd de waarheid. Maar wat als een pionier zegt dat alle pioniers liegen? Want hierbij laat ik de hele wereld weten dan Sohár nooit de waarheid zegt, terwijl hij een das heeft en ook een fluit. Een prima fluit nog wel, Sohár verdient 'm niet eens. Men zal moeten inzien dat een pionier ook maar een mens is. Dat zou het dertiende punt zijn. Dit ligt zo voor de hand dat het niet eens nodig is er een apart punt van te maken. Het dertiende punt is het onuitgesproken punt. Iedereen heeft zijn zwakke punt. Ik heb bij voorbeeld het logicaspel in mijn sok meegejat. Ik was weliswaar nog een kleine tromslager, en mijn ouders lieten het terugbrengen, maar ze waren zichtbaar trots, want in de glinsterende ringen en driehoeken zagen ze de onstilbare honger van hun zoon naar kennis, en stelen kwam niet bij de punten voor, het was ingebouwd in het systeem, geen punt.

In 1956, op de vijfhonderdste verjaardag van de zege op de Turken bij Nándorfehérvár, wordt Boedapest kapotgeschoten. Het Sovjetleger laat de tradities van 1944 herleven en betreft er nieuwe plaatsen bij. De hele stad zit vol gaten, gaten in de muren van de huizen,

gaten tussen de huizen, de nieuwe gaten zijn niet meer te onderscheiden van de oude en het wordt een steeds terugkerend onderwerp van gesprek of een bepaald huis door de oorlog of door de revolutie zo geworden is, was het nou '56 of '44, dit kan nooit van '44 zijn, dit is een nieuw gebouw, welnee, het is Bauhaus, dat zie je toch aan het terras met die gebogen lijnen. Toen viel de sneeuw en hij bedekte de gaten, er viel nieuwe sneeuw, zodat de verse sneeuw niet meer te onderscheiden was van de oude en niemand meer wist welke sneeuw het was die de gaten had bedekt. En de mensen wachtten op de dooi, want de eeuwige sneeuw had het land bezet.

Veertigduizend grote en miljoenen kleine gaten. Boedapest is de stad van gaten. In deze stad van gaten ben ik geboren, kogelgaten de ziekenhuismuur, graven met gaten op het kerkhof. Vlak voor mijn neus glipte een twee meter lange slang het graf in van baron Manó Kruchina de Schwanberg (en diens echtgenote Marianne). De baron was overleden in 1956, Marianne in 1944. Was dat klassenstrijd of een dronken graveur? Toen verdween de grafsteen en kwam er een gat in zijn plaats. Daarna een nieuw graf op de plaats van het gat. De kringloop van gaten kon goed worden gevolgd. Het huis waarin we woonden, was gebouwd in het gat waar eerder mijn grootvaders huis had gestaan, mijn vader speelde in zijn kinderjaren in de bommenkraters in de tuin. In de grootste gaten werden huizen gebouwd, de kleinere gaten werden als vuilstortplaats gebruikt: achter in de tuin lagen stapels weg gegooides televisies en elektronenbuizen, een informatiestortplaats op de Vrijheidsberg. In één gat vonden we een gevleugelde bom, ook daar zat een gat in. Iemand had de kop eraf geschroefd. We klommen op de muur, staken onze vingers in de gaten en stelden ons met gesloten ogen de kogel voor. De nieuwste geschiedenis van Boedapest, geschreven in braille. Boedapest is met het blote oog niet te zien, alleen voelbaar op de tast of zichtbaar door de gaten. Tussen de regels lezen, gevelgrote hiërogliefen, lyrische en epische variaties, oorlogsgraffiti, korte maar krachtige erotische boodschappen, een binnenstebuiten gekeerd archief.

De hobbelige weg van mijn sexuele rijpingsproces wordt gemarkeerd door de dood van communistische dictators. Mijn eerste sexuele ervaring viel samen met de dood van Mao Zedong, ik werd op de peuterschool gebeten door een meisje dat Diána heette. Rond de dood van Tito kreeg ik de baard in de keel en bij Brezjnev had ik mijn eerste zaadlozing. Drie dagen lang zond de radio alleen klassieke muziek uit, dat vond ik een beetje overdreven, op sommige scholen werd zelfs vrijaf gegeven. Daarna gebeurde er een hele tijd niets, als experiment nam ik een meisje mee naar de film, maar de film was te goed en ik kreeg kramp in mijn hand. Op de middelbare school raakten de gebeurtenissen in een stroomversnelling, de eerste zoen was slechts enkele maanden verwijderd van de eerste stormachtige nacht. Na Andropov gaf ook Tsjernenko de pijp aan Maarten. Een paar weken later volgde Enver, dat vertel ik maar niet. Ten tijde van de executie van Ceaușescu maakte ik kennis met de g-spot. Kim Il Sung voegde een nieuw perspectief toe aan wat ik over het onderwerp wist, gelukkig liet de rechtbank de aanklacht vallen. Fidel. Sterft, gij oude vormen en gedachten, begeerte heeft ons aangeraakt...

In het midden van het Hongaarse alfabet bevindt zich de letter o, een regelmatige cirkel, waarvan elk punt zich op dezelfde afstand van het midden bevindt. Daarom kan het midden van de letter o als het middelpunt van de Hongaarse taal worden beschouwd.

Volgens mijn lerares Russisch kan ik de Slavische cultuur pas begrijpen als ik *Oorlog en vrede* in het origineel heb gelezen. Het is haar gelukt op de Transsiberië-expres, heen en terug. Dan nog liever *Schuld en boete*, dat haal ik tot Moskou. Misschien zou het genoeg zijn om me door schuld heen te worstelen. Terug kon ik dan met de Aeroflot, wat een mooi woord is dat ook! Als een eau-de-cologne van gerecycled strijdgas. De taal maakte deel uit van de camouflage, we moesten doen alsof we Russisch kenden. *Noe!* Vijfenvierzig minuten lang keek ik in het Russisch, knikte ik in het Russisch, zuchtte ik in het Russisch. Ik zette

Oorlog een vrede op de hoek van mijn tafel neer.

Het kwam niet bij me op dat talenkennis nuttig zou kunnen zijn. Kennis was een voorwaarde om te groeien, een doel op zich, als je wilde groeien, moest je huiswerk maken. Russisch leerden we ook omdat het een prachtige taal is (niet dat het Hongaars niet wondermooi is). In die tijd spraken alleen leraren Russisch die taal, vrouwen van rond de vijftig met geverfd haar. Een militante etnische minderheid met eigen stamrituelen. Hun idee-fixe was het melden, voor elke inzet moest de getalsterkte worden gemeld. Russische soldaten heb ik alleen in films gezien, maar die waren nagesynchroniseerd. De eerste echte Russische soldaat zag ik toen ze het land verlieten. De Koude Oorlog was afgelopen, ook de vrede was afgelopen, zij was niet meer iets om voor te sterven, de Russen verkochten de uitrusting tegen de ideële waarde. Een vriend van me wilde een parachute kopen, ik was de tolk. *Parasjoet jest*, vroeg ik, maar ik moest zo lachen dan de *t* eraf viel, mijn hemel, het Russische werkwoord voor 'zijn' klinkt net als 'ja' bij Amerikanen, toch niet voor niks mijn talen geleerd. *Yankee go home* en *posjli domoj* zijn één pot nat, bezetting is een lijn op de kaart, een streepje, een voegwoord. Niet de tanks, niet het schoolsysteem, niet beer Misja. Een berisping. De korporaal antwoordde in het Hongaars, *twee wodka*, zei hij, en hield twee vingers omhoog, twee, want ze zijn met zijn tweeën. Hij vroeg hoe het was op school. Ik vond dat een ongewenste intimiteit en bromde bokkig *noe noe* zoals ik in *De stille Don* heb gezien. Hij zei dat hij ook een zoon had, Sergej, en dat hij wist dat wij het ook niet makkelijk hadden, wat dachten we van een Kalasjnikov? Of van dit pistool hier? Ik ben geen zoetekauw, maar zo moet een dikzak zich voelen in de snoepwinkel. Hij gaf er een patroonhouder bij als relatiegeschenk, laten we drinken op de goede oude tijden. De goede oude tijden, waarin ik nog niet leefde en onze vaders elkaar vrolijk uitmoordden, moet ik daarop drinken met de vijandelijke soldaat die mij in mijn eigen taal aanspreekt? *Egesegedre*, zegt de onderofficier, zijn mond staat naar *nazdarovje*. *Egészségedre*, *egesegedre*, op je gezondheid, op je hele gat, de taal is geniaal! Sergej heet ook Sergej, net als zijn zoon, Serjozja voor ons - hij drukt de fles in mijn hand en citeert foutloos de Hongaarse dichter Petofi. Hongarije is poëzie. Ik vertel dat een groep Hongaarse geleerden Sándor Petofi heeft geïdentificeerd als een vrouwenskelet in Bargoezin¹. Het verrast hem niet, zegt hij, Rusland is enorm. Hij is helemaal niet opdringerig, eerder behulpzaam. Hij gaat niet graag terug, hij is hier gewend, hij houdt van de Hongaren, vooral de vrouwen, en hij knipoogt naar me alsof ik weet waar het over gaat. Ik knipoog terug op zijn pavloviaans, want ik weet dat je moet knipogen als het over vrouwen gaat. We willen eigenlijk niet langer storen, maar hij houdt ons aan de praat, nog steeds in het Hongaars. Ik kan beter oppassen. Misschien kent hij niet eens Russisch. Misschien is hij wel een Ob-Oegrische dubbelspion. Al zwaaiend lopen we achteruit weg, als we bij de deur zijn roept hij ons nog na of we niet een paar handgranaten willen meenemen

1 De Hongaarse dichter Sándor Petőfi verdween in 1849 bij een veldslag waarbij het Hongaarse revolutionaire leger verslagen werd door het leger van de Russische tsaar, te hulp geroepen door de Oostenrijkers, waarna men ervan uitging dat hij op het slagveld gedood en in een massagraf begraven was. In 1989 meende een groep geleerden zijn graf gevonden te hebben in Bargoezin, een plaats aan het Baikalmeer in Rusland, waar hij als krijgsgevangene geleefd zou hebben. Een commissie van de Hongaarse Academie van Wetenschappen identificeerde het vermeende skelet van Petőfi als dat van een vrouw.

Vertaling: Mari Alföldy